

Grundläggande öländsk botologi

Tomas Burén 2012-06-17

Björnbär *Rubus* subgen. *Rubus* är en samling av huvudsakligen apomiktiska arter. De indelas i äkta björnbär (sect. *Rubus*) och krypbjörnbär (sect. *Corylifolii*), som uppkommit genom korsningar mellan olika äkta björnbär och blåhallon, troligen ibland även hallon. Liksom blåhallon och hallon har björnbär tvååriga stammar. Första året bildas en reva med endast blad. Den övervintrar och utvecklar nästa år blomställningar. Därefter dör revan. För att säkert artbestämma björnbär behövs både årsskott och blomställningar. Om man pressar belägg som ska bestämmas av någon annan är det viktigt att samla rikligt med material. Ett minimikrav är ett par blad med tillhörande stambitar från mitten av ett årsskott och en välutvecklad blomställning. Stora blomställningar är ofta mer karakteristiska än mindre.

Det är svårt att konstruera riktigt bra bestämningsnycklar för björnbär. För ett begränsat antal arter inom ett mindre geografiskt område går det dock ganska bra. Följande nyckel fungerar (kanske) för de arter som i dagsläget är funna på Öland. Redan i Kalmar tillkommer ett par arter och fler dyker upp i Blekinge och i norra Kalmar län. I Skåne och på Västkusten finns så många andra arter att nyckeln blir värdelös. Med blad avses blad från mitten av ett årsskott om inget annat anges. Observera att unga skott är kantiga hos nästan alla arter.

Kronblad smala, inte överlappande, nedre småblad tydligt skaftade, stipler linjära, frukter glänsande. → Äkta björnbär

Kronblad breda, något överlappande, nere småblad mycket kortskaftade, stipler lancettlika, frukter matta. → Krypbjörnbär

Äkta björnbär

1. Foderblad gröna (med ljus kant)
 2. Upprättväxande med små, klena raka taggar - skogsbjörnbär *R. nessensis*
 2. Snårbildande med kraftigare taggar – sötbjörnbär *R. plicatus*
1. Foderblad gråfiltade
 3. Alla blad tretaliga, stammar tätt klädda med små, olikstora taggar – rostbjörnbär *R. pedemontanus*
 3. De flesta välutvecklade blad femtaliga
 4. Småblad starkt flikiga – flikbjörnbär *R. laciniatus*
 4. Småblad hela
 5. Stammar med skaftade glandler och småtaggar mellan de stora taggarna – raspbjörnbär *R. radula*
 5. Stammar utan skaftade glandler
 6. Bladundersidor vitfiltade, blomställningens taggar raka till snedställda – armeniskt björnbär *R. armeniacus*
 6. Bladundersidor med ljusgrå filt, blomställningens taggar kloböjda – spirbjörnbär *R. grabowskii*

Krypbjörnbär

1. Tendens till sjotaliga blad, tätt korthåriga frukter, raka, slanka, ofta violetta taggar – hallonbjörnbär *R. pruinusus* (variabel, troligen olika hybrider mellan krypbjörnbärsarter och hallon)

1. (Tre-)femtaliga blad

2. Foderblad omsluter frukten

3. Starkt rosa blommor, tätt med korta, något krökta taggar på årsskotten, uddblad rombiska med största bredden ovanför mitten – svenskt björnbär *R. suecicus*

3. Annorlunda, blomskaff oftast med många raka taggar och glandler, årsskott med runt tvärsnitt – hybrider mellan olika krypbjörnbär och blåhallon. Vanliga på Öland. Oftast starkt blådagliga och har därför förväxlat med *R. glauciformis*.

2. Foderblad utåt-nedåtriktade

4. Årsskott med rikligt med skaftade glandler

5. Årsskott tydligt blådagliga, kantiga, stipler breda med röda nerver, fruktämnen kala – daggbjörnbär *R. glauciformis*

5. Årsskott ej eller svagt blådagliga

6. Blad ljusgröna-gulgröna, unga fruktämnen tätt långhåriga – gyllenbjörnbär *R. aureolus*

6. Blad relativt mörkt gröna, fruktämnen kala, blad glest håriga (sträva) på undersidan, uddblad långspetsat – spetsbjörnbär *R. gothicus*

4. Årsskott med inga eller få skaftade glandler

7. Mogna årsskott kantiga-fårade

8. Uddblad smala, långspetsade, fruktämnen kala

9. Blad mörkgröna med glest hårig undersida (känns sträva), blomställningar med övervägande tretaliga blad – spetsbjörnbär *R. gothicus*

9. Blad ljusgröna med mjukhårig undersida, blomställningar oftast med flera enkla blad överst, påfallande glestaggiga – bornholmsbjörnbär *R. lidforsii*

8. Uddblad bredare med kortare spets

10. Uddblad brett hjärtlika, tjockt filthåriga på undersidan, fruktämnen kala – hasselbjörnbär *R. wahlbergii*

10. Uddblad med tunn, mjuk hårlighet på undersidan, unga fruktämnen tätt långhåriga – gyllenbjörnbär *R. aureolus*

7. Mogna årsskott med nästan runt tvärsnitt, taggar kläna, nålformiga, blommor tydligt rosa i knopp, ofta med fler än fem kronblad – lindblomsbjörnbär *R. mortensenii*

Artbeskrivningar

***Rubus armeniacus* armeniskt björnbär** har förvildats från odling. Det är en extremt kraftigväxande art, med årsskott som kan bli ett par centimeter i diameter. Bladen är vitfiltade på undersidan och blomställningen har raka till snedställda taggar, vilket skiljer arten från spirbjörnbär *R. grabowskii*, som den kan påminna något om.

***Rubus aureolus* gyllenbjörnbär** kännetecknas av relativt ljusa, något gulgröna blad med mjuk, men ganska tunn, utstående hårlighet på undersidan. Bladskaftens taggar är korta, klena och kloböjda. Årsskotten är kantiga och ofta något blådagliga. Blommorna är ljusrosa med något rosatonade stift, vilket dock ofta är en otydlig karaktär. En bra karaktär är däremot att unga fruktämnen är ganska tätt långhåriga, vilket skiljer gyllenbjörnbär från daggbjörnbär *R. glauciformis*, som annars kan vara ganska lik. Gyllenbjörnbär är ganska vanligt längs kusten från Kalmar och norrut. Några utpostlokaler finns längre söderut, i Torsås, Emmaboda och Karlskrona kommun. På Öland finns gyllenbjörnbär åtminstone på mellersta delen av västkusten.

***Rubus glauciformis* daggbjörnbär** kännetecknas av kantiga, mer eller mindre starkt blådagliga årsskott som oftast har gott om skaftade glandler. Bladen är ganska breda med mjukhårig undersida. Åtminstone en del stipler är påfallande breda (ca 3 mm) och har röda nerver. Blomställningarna är smala, ofta med flera odelade blad överst. Blommorna är små, ljusrosa och har kala fruktämnen. Arten kan förväxlas med gyllenbjörnbär *R. aureolus*, som dock har håriga fruktämnen och med hybrider mellan olika krypbjörnbär och blåhallon. Hybriderna har årsskott med runt tvärsnitt och foderblad som omsluter frukterna. Blomställningarna brukar vara lite oregelbundna i formen och har raka, klena taggar.

***Rubus gothicus* spetsbjörnbär** tävlar med hasselbjörnbär *R. wahlbergii* om att vara Sveriges vanligaste krypbjörnbär. Bladen är ganska mörkt gröna, grovt tandade och långspetsade och har en gles hårlighet på undersidan, vilket gör att de känns något sträva om man gnuggar dem mellan fingrarna. Blomställningarna är oftast ganska fåblommiga med uteslutande tretaliga blad. Stora blomställningar kan dock ha något enstaka odelat blad överst.

***Rubus grabowskii* spirbjörnbär** är en högvuxen art med ett bukettlikt växtsätt. Årsskotten är fårade och bladen är ljusgråfiltade på undersidan. Blomställningarna är oftast smala (spirformade) och har kloböjda taggar. Blommorna är oftast ljusrosa, men kan ibland vara vita. De har en något äppleliknande doft.

***Rubus laciniatus* flikbjörnbär** är en odlad och förvildad art som inte kan förväxlas med något annat björnbär tack vare de starkt flikiga bladen. Odlade plantor är ofta tagglösa, men självsådda plantor verkar alltid bli taggiga.

***Rubus lidforsii* bornholmsbjörnbär** har liksom spetsbjörnbär *R. gothicus* långt tillspetsade uddblad, men bladen är påtagligt ljusgröna och fint tandade med mjukhårig undersida. Årsskotten är kantiga till fårade och något blådagliga. Blomställningarna blir ofta långa och lite sick-sackböjda och är påfallande glestaggiga. Välutvecklade blomställningar har flera odelade blad i toppen. Blommorna är vita. Bornholmsbjörnbär har under 2000-talet hittats på många lokaler i sydöstra Småland, i Blekinge och på Öland.

***Rubus mortensenii* lindblomsbjörnbär** har årsskott med runt tvärsnitt och korta, relativt klena och glesa taggar. Uddbladen är rundade och något konvexa. Blomställningarna och särskilt blomskaften har klena, ofta nålformade taggar. Ofta finns ett brett, odelat blad överst i blomställningen. Blommorna är ljusrosa och har ofta fler än fem kronblad.

***Rubus nessensis* skogsbjörnbär** är lätt att känna igen på sina upprättväxande skott med extremt klena, raka, violetta taggar, som ofta sitter mycket glest. Växer ofta fuktigare än andra björnbär och är den art som är minst känslig för kalla vintrar och därför finns även i inlandet.

***Rubus pedemontanus* rostbjörnbär** är ett lågvuxet björnbär som ofta växer i skog och som lätt känns igen på årsskottens täta, klena, olikstora taggar och på de tretaliga bladen. Endast enstaka förekomster i Blekinge och på Öland, flera närliggande lokaler närmast sydväst om Kalmar och sedan bitvis vanlig från Mönsterås och norrut.

***Rubus plicatus* sötbjörnbär** är det vanligaste äkta björnbäret i området och den art som får de bästa frukterna. Större snår blir dock närmast ogenomträngliga. De veckade bladen (plicatus = veckad) gör att man oftast känner igen arten redan på långt håll. Alf Oredsson brukade hävda att man kan känna igen den i 70 km/h. Blomställningen är lite speciell eftersom mittblomman ofta har kort skaft medan de övriga blomskaften är ganska långa och utstående.

***Rubus pruinus* hallonbjörnbär** är troligen ett samlingsnamn för diverse liknande former som uppstått genom korsningar mellan krypbjörnbär och hallon. Gemensamt är en tendens att få sjutaliga blad, tätt håriga frukter och ofta violetta taggar. Arten beskrevs från Örö i Misterhults skärgård, men den form som finns där ser inte ut som de buskar som finns längre söderut.

***Rubus radula* raspbjörnbär** bildar låga snår och känns igen på att skotten är sträva av glandler och små taggar mellan de stora taggarna. Arten förekommer både i en normal, storbladig form och i en påtagligt småbladig form. Vanlig i Blekinge och här och där i sydöstra Småland, men med endast ett par kända lokaler på Öland.

***Rubus suecicus* svenskt björnbär** har årsskott med täta, korta och något krökta taggar, blad med gråfiltad undersida och rombiskt formade uddblad, samt mörkt rosa blommor (som dock bleknar i sol). Foderbladen har en tendens att omsluta frukten. Traktvis ganska vanlig i Blekinge och östra Småland, ovanligare på Öland.

***Rubus wahlbergii* hasselbjörnbär** är tillsammans med spetsbjörnbär *R. gothicus* Sveriges vanligaste krypbjörnbär och är den klart vanligaste arten på Öland. Arten är kraftigväxande med breda, hjärtlika uddblad, som är tjockt filtade på undersidan och blomställningar med kraftiga krökta taggar. Normalt saknar hasselbjörnbär skaftade glandler, men det finns en glandelrik form med tunnare filt på bladundersidorna som tillsvidare får räknas till samma art.